

Sää'm parlamentaarlaž suávtõõzz nuõrikonferenss ”Dälle • Dolla • Dállå • Dålla • Toll • Tullâ”

Õõlmásceälkkmöš

Nuõrikonferenss Tråantest tä'lvvmannu 8. peei'v 2017

Õõlmásceälkkmöš čuä'jteš sää'm parlamentaarlaž suávtõõzz nuõrikonfereenssâst ”Dälle • Dolla • Dállå • Dålla • Toll • Tullâ” 8. tä'lvvmannu 2017. Sää'mtii'gğgi nuõrisuávtõõzz Ruõccâst, Taarrâst da Lää'ddest liâ tuejjääm vuõsstuej õõlmásceälkkmöš'sše. Ou'ddel konfereens da konferensspeei'v poodd liâ konfereens vuässõõtti piássâm čuä'jtet ođđ ehdtõõzzid da ta'rkkummšid õõlmásceälkkmöš'sše. Õõlmásceälkkmöš lij sää'mnuõri tuej pohttmõš da lij jurddum sää'mnuõri pue'rren.

Läädas:

1. Teä'ddeep, što mee'st sä'mmlain algmeeran, nu'tt meerlaž di pâ'jjel raaji perspektiivâst, lij vuõiggâdvuõtt tobddâd jiijjân historia, jie'lled sää'm-meeran, da tu'mmjed jiõčč jiijjân ooudâsviikkmöšžžâst. Mee'st lij vuõiggâdvuõtt ekonoomlaž, sosiaalaž da kulttuursaž ooudâsviikkmöš'sše.
2. Muštt'teep, što sä'mmla liâ õhtt meer neellj valdia se'st jiâ-ka vä'lddkåå'dd raaj vuäžž čârriå'stted mi'jjid meeran. Sää'mnuõri kõskksaž õhttsažtuej ålgg staaånâd da taarbšep õhttsaž šõddmöšžžid da kaaunõõttâmpaai'k'id nuõrid. Teä'ddeep, što lij tää'rkes priorisâ'stted sä'mmlai da jee'res algmeeri kõskksaž õhttsažtuej valdia raajin huõlkani.
3. Teä'ddeep, što mee'st sä'mmlain lij vuõiggâdvuõtt jiõččidentfikaatioo'je. Mee'st ålgg lee'd vuõiggâdvuõtt šõddâd sâåvvamnalla, nåkmen mââ'den leä'p åån da puõ'ttiäi'jest.
4. Leä'p tõn miõl, što sä'mmlain, kook ää'rbvuâlželd å'nne mäaddid da čaa'zzid, lij vuõiggâdvuõtt tõiđ. Teä'ddeep, što sää'mjiellemvue'jj liâ kõskksaž vue'ss kulttuur. Sä'mmlain lij aaibâs tää'rkes piássâđ âå'nned mäaddid da čaa'zzid. Ouddmiârkkân si'jjid, kook tue'jee kiõtt-tuejid, meäccje, še'lle kue'l le'be reåugga puäžžhåaidast, turismmie'llemvue'jjest, sää'mporrmõšžž pirr, sää'måå'bleemest, mediatuejast, mäddtäälâst da jee'res luåttjie'llemvue'jjest. Šurr vue'ss sää'mkulttuurâst da identtee'ttest lij čõnnum mäaddid da čaa'zzid da sä'mmlai vuå'mstemvuõiggâdvuõtt tõiđ šâđđ ainsmä'tted. Haa'leep suõjjeed mäaddid da čaa'zzid keåštemvuålaž luåđâå'nnemåå'blkin, hâ't kuåivvsin da piõggmaalin, kook pä'rttee nu'tt kue'llčaa'zzid di viistsõõ'jid. Ve'rğgnee'kkîn da riåšldõõggîn õõlgçi ooccâđ teåđid da täåidaid see'st, kook jålste sää'mvuu'din da å'nne tõiđ. Gu jårraz åu'kkee sää'mkulttuur, see'st fe'rttai pu'htted ou'dde tuõtt teåđid ouddm. doomâst, pälggsin da jåå'ttemkeåinain.
5. Puäžž i'llak pâi jie'llemvue'kk sää'mkulttuurâst, tõt lij še naanås symboolaž årvv sää'm identtee'tte. Gu sä'mmlaid väåjšet da puõccid mue'kkeet, ni tõt vaakat šuure'ld nu'tt puäžžooumže di meeru. Mij raukkâp što puõccui mue'kkummuž ålgg tu'tkkeep

seämmanalla gu vââ'jjsaagg sä'mmlai vuâstta, da õõlgçi käunn'jed jäänab resuurs tu'tkķeed puõccui mue'kķummuž da suâlummuž.

6. Mij leä'p tñn miõl, što ve'rğğnee'kķin šâdd älsmâtted da nââneed vuäittmõõžžid reâuggad puäz3hâaid pirr, da jeä'rben nuõri puäz3hoi'ddjeei vue'kķ älgg vä'ldded lokku. Pâkk-kâ'ddem jiâ õõlg heâmmeed nuõri puäz3hoi'ddjeei vuäittmõõžžid pue'tted tuei'mme puäz3hâaidin.
7. Muštt'teep, što pukin sää'mnuõrin lij vuõiggâdvuõtt mainsted säämas. Sää'mķiõl õõlgçi vuei'tted ââ'nned nu'tt veerjlaž gu vee'rjte'm õhttvuõđin. Ķe'httep ââ'nned sää'mķiõl pâi gu tõt lij vuei'tlvaž da muštt'teep, što ij ni ĵeä'st leäkku vuõiggâdvuõtt ärvstõõllâd nuu'bbi sää'mķiõl. Leä'p tñn miõl, što pukin lij vuõiggâdvuõtt mainsted jii'jjesnalla da jiijjâs mainstemnäâ'lin. Pukin lij še vuõiggâdvuõtt šõddâd ci'sttjemnalla da vuäžžad taarbšeen vie'kķ. Päärnaid da nuõrid älgg u'vded vuäittmõš ââ'nned ķiõl cõgldõõzzitaa. Sää'mķiõll šõõdçi priorisâ'stted juõ'kķ tarbbsõs õhttvuõđâst.
8. Muštt'teep, što pukin sää'mnuõrin lij vuõiggâdvuõtt pu'htted ou'dde sä'mmlažvuõđ da sää'mķiõl še interneettest pââltaa. Sme'llkâ'ttep nuõrid ââ'nned sää'mķiõl sosiaalaž mediain da raukkâd sää'mķiõllsaž virtuaalaž pirrõõzzid. Sää'mķiõllsaž virtuaalaž saakkeempirrõõzz jeä'lak da sää'mķiõllsaž nuõri mainstemfoorum õõlgçi alteed. Ķe'httep nuõrid pu'htted ou'dde tuõsttlõnji sä'mmlažvuõđ da ââ'nned sää'mķiõl še sosiaalaž mediain. Ju'n ââ'n âârrai sosiaalaž media šõõddçi suâvted sää'mķiõllsaž nuõrid. Ķe'httep sää'm-media kue'dđed kolonialistaž juurdčem nää'l, ouddm. i'llak tarbb peäggted mäadd raajid šõņteâđtõõzz teâdteen. Mij meerast jeä'la valdiaraaj, mij jie'llep da jälstep Sää'mjânmmest.
9. Raukkâp, što sää'mnuõrin älgg lee'd vuõiggâdvuõtt škoou'l'jummsa, kââ'tt vuâđđââvv sää'm äärvid da taarbid. Teä'ddeep, što lij tää'rķes vuäžžad lââ'zz pue'rid mättmateriaalid da sää'mķiõllsaž ĵe'rjlažvuõđ. Raukkâp, što vä'lddnarood škooulin mätt'teet ouddneeï meä'rin ääi'jpoddsaz da tuõttlaž teâđ sä'mmlain.
10. Sää'mnuõrin lij vuõiggâdvuõtt mättjed ä'rbbvuõtt-teâđ, ouddm. ķiõtt-tuej, kulttuur da mytologia. Sää'mpäärnain da nuõrin šâdd lee'd lâägglaž vuõiggâdvuõtt mättjummsa estettnallšem da vue'jjlaž aunnstõõzzin, mõõk õhttne ä'rbbvuõđlaž sää'mķiõtt-tuõjju (duodji), musi'kķe da kulttuu're. Lää'jj älgg tuärjjeed vuõiggâdvuõđ sää'mķiõl mätt'tõõzz lââ'ssen še kulttuurä'rbbvuõ'tte.
11. Raukkâp, što sää'mnuõrid tuejjeet vuei'tlvižžen mätt'tõõttâd da mättjed ä'rbbvuõđlaž tääidaid. Ä'rbbvuõđlaž tääid tuejjneävvin, luâđast da tuejjnaa'lin liâ tääid, koid leä'p ä'rbbjam ouu'dab puõlvvõõggin da tõk liâ sää'mkulttuur vuâđđ. Sä'mmlain älgg lee'd vuõiggâdvuõtt reâuggad ä'rbbvuõđlaž jie'llemvue'jjin kulttuursaž naa'li da vuõiggâdvuõđi mie'ldd.
12. Raukkâp, što sää'mnuõrin älgg lee'd vuõiggâdvuõtt mättjed ä'rbbvuõđlaž še'llemnaa'lid, ouddm. Teänjooggâst (koolgtemsäi'mm, čuežžâi säi'mm, tammummuš). Kulttuursânji vääžnai tääidai seillmõš älgg staanâd puõ'ttiäi'j diõtt.

Mušt'teep, što sä'mmlain lij vuõiggâdvuõtt mättjed ä'rbvuõđlaž šee'llemnaa'lid, da tak vääžnai šee'llemnää'l jiâ vuäžž vâjldõõvâd valdia tuâimi diõtt.

13. Leä'p tõn miõl, što âlgg šiõtteed vuõiggâdvuõđlaž suõjj plagiâsttmõõžž vuâstta kuõskée'l duodji da ä'rbvuõđlaž ââ'blka piijmmõõžž da vââjid/maalid. Duodjest lij nâânas symbolaž ärvv sää'm identteetta ja kulttuu're. Tõt lij še tobddmiârkk.
14. Raukkâp põõšši teäggummuž sää'm ķiõllpie'zzid da ķiõll-laaugid. Teä'ddeep, što pukin sä'mmlain lij vuõiggâdvuõtt ââ'nned sää'mķiõl jie'nnķiõllân. Sää'mķiõl âlgg vuäžžad mättjed škooulâst ju'n-a le'be jie'nnķiõllân le'be nu'bben ķiõllân. Leä'p piâkkõõttâm tõ'st, što sää'mķiõll vee'resķiõl mättçiâssmeä'ri mie'ldd lij čuu't occnjaž sää'mnuõri ķiõl da identteett oudâsviikkmõ'sše. Teä'ddeep, što sää'mķiõll i'llak vee'resķiõll ni õ'hte sää'mnuõ'rre.
15. Oõlgtēp, što sää'mnuõrid staanât vuäittmõš mä'cced mätt'tõõttmõõžži looppeen määusat Sää'mjânma. Tuejjpaai'ķid lij šurr tarbb, da nuu'bb beä'lnn tuejjpaai'ķin âlgg teâđted nuõrid.
16. Teä'ddeep, što sä'mmlain lij vuõiggâdvuõtt jie'lled sä'mmli'žžen sää'mkulttuu'rest ni määkam ve'rğğnee'ķķi le'be o'dinakai oummi tuejjeem rasismm le'be čârstummuž. Valdia ve'rğğnee'ķķ čârste, jõs jiâ âân huõl sä'mmlai vuäittmõõžžâst ââ'nned ķiõl da vue'ķķâ'tted kulttuur da jie'llemvue'jjid.
17. Raukkâp valdiaid samai sõrgg tuei'mme piijjâd uu'ccmõsân uu'ccmõsõõlgtummuž, kook liâ OÕ alggmeerčõõđtõõžžâst, OÕ päänaisuâppmõõžž, OÕ kulttuursaž da poliittlaž vuõiggâdvuõtt suâppmõõžžâst da ILO 169 alggmeer-, roodd- da jiõččmie'rreei valdiai suâppmõõžžâst. Vue'rddep, što tak suâppmõõžžin da čõõđtõõžžin ra'vvjummu vuõiggâdvuõđid ci'sttjet.
Vi'jttjep OÕ päänaisuâppmõš artiklaa'je 2 gu teä'ddeep, što ij ni õõut päänna le'be nuõr ij vuäžž čârsted âlggvue'jj, roodd, miõlljuurd le'be jee'res aa'sši vuâđald.
Tâ'vvjânnamlaž sää'msuâppmõõžž vuõiggâdvuõtt-tää'ss ij vuäžž lee'd vue'llgab gu meeraiķõsksaž alggmeertää'zzest.
18. Raukkâp, što Ruõcc, Taarr, Lää'ddjânnam da Ruõššjânnam valdia rä'je sää'm hâidd- da tiõrvâsvuõttkõõskõõzzid, kook â'nne huõl še tu'tķķummšin. Pue'rab sää'mķiõllsaž tiõrvâsvuõtt- da puõccihoiddu da teâđtummuša taarbšet meersaž tuâimmjemplan. Hâiddpersonkââ'dd âlgg vuäžžad škoou'l'jummuž sää'mkulttuurâst, što sij põõstče u'vdded pue'rmõõžž vuei'tlvaž hâaid sä'mmlaid. Lij tarbb u'vdded vuei'tlvažvuõtt privatt tiõrvâsvuõttuõ'le puäžžhâiddjeejid, ämmatkue'llšee'lljid, ķiõtt-tue'jjlaid da jee'res kulttuur spraavdõõttjid. Raukkâp õõutverddsasž hâaid sä'mmlaid – pue'r tiõrvâsvuõđhâaid, kulttuursilttummuš da ķiõlltäaid.
19. Teä'ddeep, što päänai da nuõri fyysisk da psyyklaž tiõrvâsvuõđhâaid šâdd oudâs viikkâd projektivui'm.
20. Ke'httep valdiaid viikkâd oudâs sää'mspoort. Sportt lij tiõrvâsvuõ'tte taarblaž da oudd sää'mnuõrid vuäittmõõžž suei'mkrâ'stted sää'midenttee'ttes. Spoortâst lij pâi leämmaž

šurr sosiaalaž miärktõs sää'm õhttsažkåå'ddest da sää'm sporttsõddmõõžž liâ tää'rkes kaaunõõttâmpäi'k Sää'mjânnmest.

21. Leä'p tõn miõl, što sää'mmlain lij vuõiggâdvuõtt teäđmaacctummša tõin tu'tkõkummšin, kook kue'skõke sää'mmlaid da sij jiiijâs jie'llem. Sää'mmlaid liâ kuu'kk tu'tkõkääm, leäša täujja sää'mmla jeä'lak leämmaž jiiij mie'ldd tu'tkõkeemjooukâst. Tãn ää'sš fe'rttai mottjed. Alggmeertu'tkõkummšest lij õlmmstõttum eettlaž meärrõõzz, koid tu'tkõkei fe'rttje tobddâd.
22. Raukkâp, što Ruõššjânnam nuõri sää'mmlai vue'jj pue'reet da što sää'mkulttuur peäss toi'mmjed da ooudâs mõõnnâd.
23. Mij ke'httep valdia viikkâd ooudâs vuäittmõõžžid jåå'dted da kaaupšed tävvridd raaji pâ'jjel pirr Sää'mjânnam. Mee'st sää'mmlain liâ raajid pââjteei perspektiiv da mee'st älgg pâ'stted tuäimmjed hä't i valdiai juridlaž riäšldõõgg liâ jee'resnallšee'm.
24. Juõigg lij kõskksaž vue'ss sää'mkulttuur da tõn diõtt nuõrin älgg lee'd vuäittmõõš mättjed juõiggad, da see'st älgg piässâd čuä'jted tääidees nu'tt uu'ccin- gu šuurin areenain.
25. Mij teä'ddeep, što lij vääžnai coggâd da vau'lleed oummu tuejjeem äimm-muttâz. Sää'mnuõr liâ pââl vue'lnn täin äimm-muttsin mõõk liâ ju'n šõddâm da heämme ravvsânji puõ'ttiäi'j. Sää'mmlai ä'rbbvuõ'tte kooll suõjjeed luâđ. Sää'mmla liâ jeällam luâđast da luâđast vuäžžum porrmõõžžin, da mee'st lij nâânas vue'kk tõ'st, što jeä'p äu'kked luâđ jeä'nab gu mâi'd taarbšep. Mij teä'ddeep što lij on tää'rkes ooudâs viikkâd keäll'jeei õhttsažkåå'dd da raukkâp, što sää'mmlai jie'llemvue'jj vuäžža resuursid što jie'llemvue'jj pi'rğgee da ooddne äimm-muttâz negatiivlaž vaikkõõzzi šõddâm diõtt.